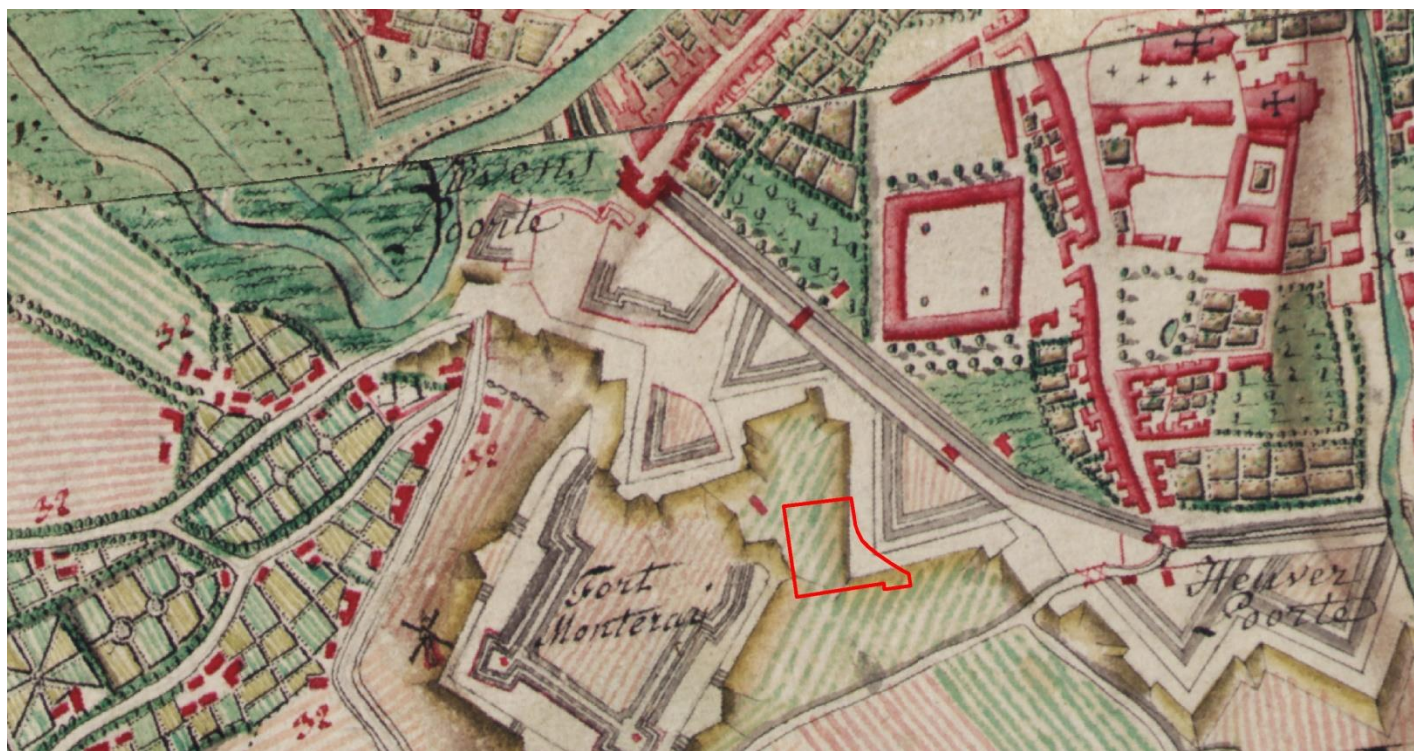

STADSARCHEOLOGIE GENT

Gent, Citadelpark, Hal 6

7 april 2020

Archeologienota

DEEL 2 – VERSLAG VAN RESULTATEN BUREAUONDERZOEK

Colofon

Stad Gent

Departement Stedelijke Ontwikkeling – Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie Gent – Team Stadsarcheologie

Publicatiedatum

7 april 2020

Contact

Geert Vermeiren

Geert.Vermeiren@stad.gent

Tel. 09/2665781

<https://stad.gent/nl/cultuur-sport-vrije-tijd/cultuur/stadsarcheologie>

Postadres

Stad Gent – Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie Gent

Stadhuis, Botermarkt 1, 9000 Gent

Bezoekadres

Dulle-Grietlaan 12, 9050 Gentbrugge

Tel. 09 266 57 60

Inhoud

1. Colofon	4
2. Samenvatting	5
3. Beschrijvend deel	8
3.1. Administratieve gegevens / technische fiche	8
3.2. Juridische context	8
3.3. Onderzoekskader	9
3.4. Ruimtelijke situering	9
3.5. Geplande ingrepen en hun impact op het bodemarchief	12
3.6. Archeologisch potentieel	13
3.6.1. Methode en onderzoeksvragen	13
3.6.2. Fysisch geografische situatie	13
3.6.3. Bekende archeologische vindplaatsen	13
3.6.4. Archeologische indicatoren	14
3.6.5. Verstoringshistoriek	14
4. Assessmentrapport bureauonderzoek	16
4.1. Beschrijving aardwetenschappelijke gegevens	16
4.1.1. Geologie	16
4.1.2. Bodemtypes, -erosie en -gebruik	19
4.1.1. Topografie en hydrografie	21
4.2. Gekende archeologische waarden	23
4.2.1. Historisch onderzoek	23
4.2.2. Cartografische gegevens	26
4.2.3. Beschrijving van de gekende archeologische waarden	29
4.2.4. Projectgebied gesitueerd ten aanzien van zijn landschappelijk en culturele kader	29
4.3. Interpretatie onderzochte gebieden	31
4.4. Verwachting t.o.v. archeologisch erfgoed	31
5. Relevante bibliografie	32
Thesaurus	33

1. Colofon

Titel: Gent, Citadelpark, Hal 6

Auteurs: Geert Vermeiren

Projectnummer: 2020B166

Opdrachtgever: Stad Gent, Groendienst

Projectleiding: Stadsarcheologie Gent

Erkend archeoloog: Geert Vermeiren, OE/ERK/Archeoloog/2015/00011

Datum: 9 maart- 7 april 2020

Wettelijk depotnummer: D/2020/0341/7

Stad Gent – De Zwarte Doos – Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie Gent

Dulle-Grietlaan 12

9050 Gentbrugge

09/2665760

stadsarcheologie@stad.gent

2. Samenvatting

Voor de opmaak van een aanvraag tot omgevingsvergunning voor de herinrichting van de vloerplaat van de voormalige Hal 6 in het Citadelpark, dient een archeologienota opgemaakt te worden.

Het projectgebied is onderdeel van het Citadelpark, omgeven door de Charles de Kerchovelaan, Hofbouwlaan, Emile Clauslaan, Fortlaan en de Koning Leopold II-laan. De voormalige Hal 6 bevindt zich langsheen de Gustaaf Vanaisedreef en de Eugène Félix-dreef binnen dit park.

De aanvraag tot omgevingsvergunning omvat de opbraak van de bestaande asfalt- en betonverharding en het uitgraven van de funderingsopbouw van de reeds gesloopte Hal 6. De maximale diepte van het grondverzet bedraagt 50 cm. Vervolgens wordt het vrijgekomen gebied landschappelijk ingericht met ophogingen om te worden ingezaaid en beplant. Dit impliceert een verstoring van de ondergrond.

Volgende onderzoeksvragen en antwoorden werden gegenereerd tijdens het assessment:

- Wat is de kennis over het in 1671 opgerichte Fort van Monterey en de Hollandse Citadel die op deze plaats gebouwd werd tussen 1819 en 1831?

Zowel over het Fort van Monterey als de Hollandse Citadel beschikken we over heel wat historisch kaartmateriaal en grondplannen die de indeling hiervan duidelijk weergeven. Ook de evolutie van dit gebied is historisch voldoende gekend.

Na het uit functie geraken van de Hollandse Citadel bleef deze dienst doen als infanterie- en artilleriekazerne, ook na het verwerven van het terrein door de stad in 1870.

In 1874 werd door J. Hofman een urbanisatieplan voor de nieuwe wijk opgemaakt. Hierbij werd 26 hectare voorzien van park met lanen, 18 hectare werd bouwgrond, 4,5 hectare bleef kazerne.

Het park werd ontworpen door Hubert Van Hulle en de definitieve beplanting startte in 1875. Dikwijls werd geprobeerd de resterende delen van de versterking in de parkaanleg te verwerken.

De stad gaf in 1911 opdracht de oude centrale kazerne te slopen met uitzondering van de grote toegangspoort, die als monument overbleef. In en rondom het park ontstonden verschillende culturele en recreatieve instellingen.

De landschapsarchitecten Edouard André en Louis Fuchs gaven het park een ruimer perspectief. Over een deel van de vroegere citadel en de rotsachtige boog werd een heuvel aangelegd.

Ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling in 1913 werd het park heraangelegd. Hierbij werd het Feest- en Floraliapaleis opgericht. De meeste nog resterende kazematten werden in 1949 afgebroken voor de uitbreiding en vernieuwing van het feestpaleis. In 1952 was het nieuwe floraliënpaleis klaar, dat in 1963 werd vergroot. In 1974 vond de meest recente bouwuitbreiding plaats.

Ondanks de historisch en cartografische kennis over dit gebied is onduidelijk hoeveel van de oorspronkelijke situatie nog bewaard is gebleven in de ondergrond. Slechts enkele bovengrondse elementen verwijzen nog naar dit verleden maar kunnen niet dienen als extrapolatie voor de rest van het projectgebied. Uit projectie lijkt dat de projectzone, de voormalige Hal 6, deels op de

stadsomwalling en later op de kazematten en barakken van de Hollandse Citadel en de kazerne werd gebouwd.

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?

Zoals hierboven reeds aangehaald toont de projectie van het projectgebied op historisch kaartmateriaal dat de zone zich inderdaad in gebied met eventueel archeologisch potentieel bevindt. In de directe nabijheid van de zone werd recent echter nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd dat relevant is voor een inschatting van de bewaringstoestand binnen deze zone.

Gezien het voorliggende project gaat om het verwijderen van een bestaande betonnen verharding, kan er vanuit gegaan worden dat hiervoor reeds nivellerende werken werden uitgevoerd. Of de impact van deze werken groter is dan de impact van de huidige geplande werken is echter niet te achterhalen. Hierdoor kan dus geen exacte verstoringsgraad voorgelegd worden.

- Wat is de impact van de geplande werken?

De werken impliceren de volledige opbraak van de bestaande asfalt- en betonverharding en het uitgraven van de funderingsopbouw van de reeds gesloopte Hal 6. De maximale diepte van het grondverzet bedraagt 50 cm. Vervolgens wordt het vrijgekomen gebied landschappelijk ingericht met ophogingen, inzaaien en aanplantingen.

- Is het nodig andere vormen van vooronderzoek in te schakelen om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden?

Op basis van het gevoerde archivalische onderzoek en het assessment kan besloten worden dat sporen van het Fort van Monterey, alsook sporen van de Hollandse Citadel en latere kazerne mogelijks bewaard zijn gebleven bij de groenaanleg en onder de bestaande verharding.

Uit dit bureauonderzoek kan niet eenduidig geconcludeerd worden hoeveel kenniswinst er nog verkregen kan worden binnen het projectgebied. Daarom stelt Stadsarcheologie Gent een werfbegeleiding voor bij alle werken die zich situeren binnen de projectie van de voormalige Hal 6.

- Wat is het belang van het terrein binnen de ontwikkeling van de stad Gent?

Het Citadelpark situeert zich ten zuiden van de historische stad op de zuidelijke helling van de Blandijnberg, afgezoomd door de Leie aan de westkant en de Muinschelde aan de oostkant. Het geheel is ten zuiden van het vroegere Sint-Pietersdorp te situeren en ligt buiten de 14de-eeuwse stadsomwalling.

De Charles de Kerckhovelaan en Citadellaan wijzen op het tracé van de 14de-eeuwse (droge) stadsgracht met aarden wal aan stadszijde, die aangelegd was tussen Schelde en Leie, dwars doorheen de Blandijnberg.

De heuvel had een strategisch belang bij de pogingen vanaf de 17de eeuw om de stad te beschermen tegen de Franse dreiging en kende een opeenvolging van fortificaties waarvan slechts weinig restanten bewaard zijn binnen het huidige Citadelpark.

Het bureauonderzoek kan niet eenduidig uitsluiten of er ondanks de gekende verstoringen nog archeologisch bodemarchief bewaard is en aldus de geschiedenis van Gent kan aanvullen.

Algemeen kan gesteld worden dat met dit bureauonderzoek gepoogd is een antwoord te formuleren op het belang van het terrein voor de ontwikkeling van dit deel van Gent en of er nog eventuele relevante sporen van de gebruiksevolutie en de landschapshistoriek op het terrein bewaard zouden zijn.

Op basis van dit uitgebreide bureauonderzoek en het niet kunnen uitsluiten of er bij de geplande werken belangrijk bodemarchief verloren gaat, stelt Stadsarcheologie Gent een werfbegeleiding voor gepaard met de werken (het verwijderen van de vloerplaat en onderlaag; de uitgravingen voor de groenaanleg).

Het assessment van de historische, cartografische en gekende archeologische gegevens doet vermoeden dat er eventueel beperkt archeologisch potentieel verstoord zou kunnen worden.

3. Beschrijvend deel

3.1. Administratieve gegevens / technische fiche

Projectcode	2020B166
Locatie	Oost-Vlaanderen, Gent, Citadelpark, Eugène Felixdreef
Kadaster/Afdeling/Sectie/ Percelen	Afd. 8, Sectie H, perceel 1v35 + openbaar domein
Kadasterplan	Zie figuur 2
Topografische kaart	Zie figuur 4
Bounding Box	(104579,192312); (104699,192312); (104579,192218); (104699,192218)
Onderdeel Archeologische zone	Nee
Onderdeel GGA	Nee
Grootte percelen:	32603 m ²
Grootte projectgebied	6822 m ²
Reden van de ingreep:	Wegnemen van de betonnen platen en asfaltverharding, inclusief funderingsopbouw + inzaaien en aanplanten groen
Betrokken actoren en specialisten	Peter Steurbaut (historisch kaartmateriaal)

3.2. Juridische context

Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande vraag tot omgevingsvergunning, van een publiekrechtelijke aanvrager, voor werken BUITEN de afgebakende archeologische zone van Gent. Volgens het gewestplan 'Gentse en Kanaalzone' ligt het project in parkgebieden.

Het betreft hier dus een zone waarbij de totale oppervlakte van de percelen 3000 m² of meer beslaat en de ingreep minimaal 1000 m².

De oppervlakte van het totale plangebied in kwestie bedraagt 32603 m².

De voorziene ingreep beslaat 6822 m², vandaar is men verplicht een archeologienota waarvan akte is genomen, toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

3.3. Onderzoekskader

Aanleiding van dit bureauonderzoek vormen de uitbraakwerken van het bestaande asfalt en beton op de locatie van de reeds gesloopte Hal 6 in het Citadelpark en het vervolgens ophogen, inzaaien en beplanten.

Met dit bureauonderzoek wordt de eerste stap gezet van archeologisch vooronderzoek met het oog op het bekomen van een archeologienota waarvan akte is genomen en aldus de behartiging van de archeologische belangen binnen de planrealisatie conform het actueel Vlaams erfgoedbeleid. Finaal formuleert het archeologische vooronderzoek een beargumenteerde inschatting van het potentieel voor kennisvermeerdering van eventueel aanwezige archeologische resten binnen de grenzen van het projectgebied en hoe hiermee om te gaan in het kader van de planuitvoering.

Het projectgebied wordt gekenmerkt door zijn ligging ten zuiden van het historische Gent en het Sint-Pietersdorp en net buiten de 14de-eeuwse stadsomwalling. Binnen het areaal van het Citadelpark situeren zich het verdwenen Fort van Monterey (1671-1781) en de Hollandse Citadel (1820-1913).

3.4. Ruimtelijke situering

De projectzone Citadelpark, Hal 6 (kad. Afd 8, sectie H, perceel 1v35 en openbaar domein) is gelegen ten zuiden van het historische centrum van Gent, in het Citadelpark ten oosten van het Kuipke.

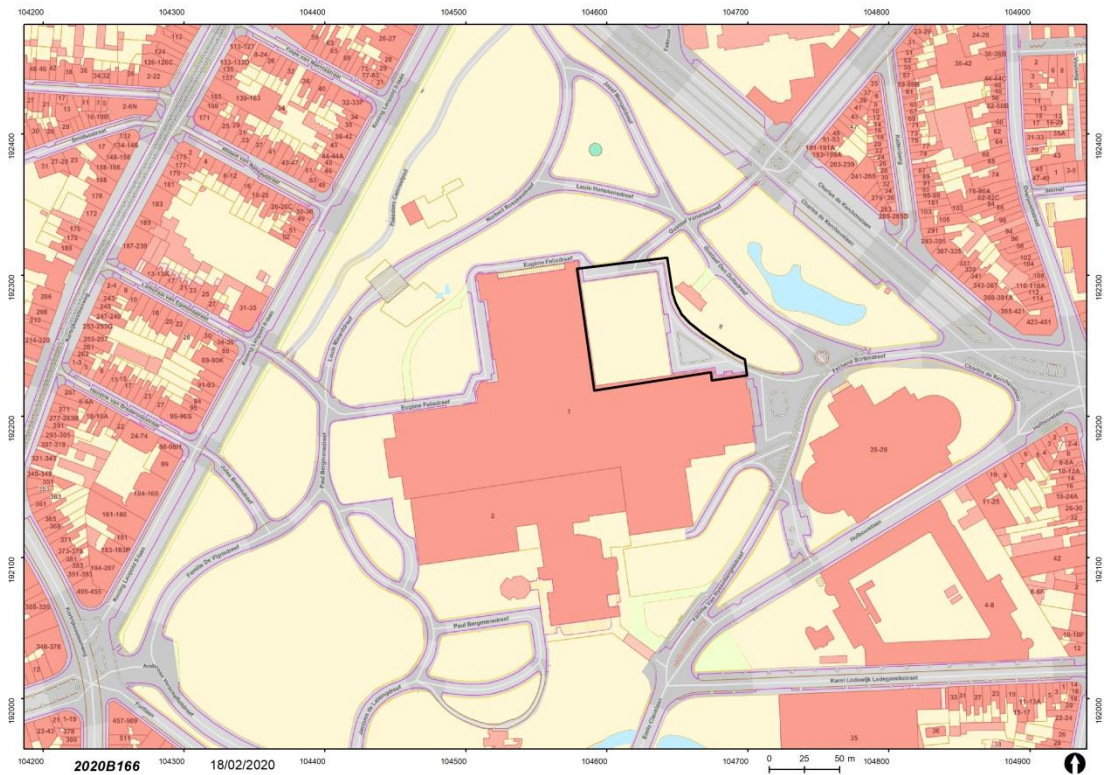
De totale som van de percelen waarop de omgevingsvergunning van toepassing is, bedraagt 32603 m², de voorziene ingreep 6822 m² en is volgens het gewestplan 'Gentse en Kanaalzone' gelegen in parkgebieden.

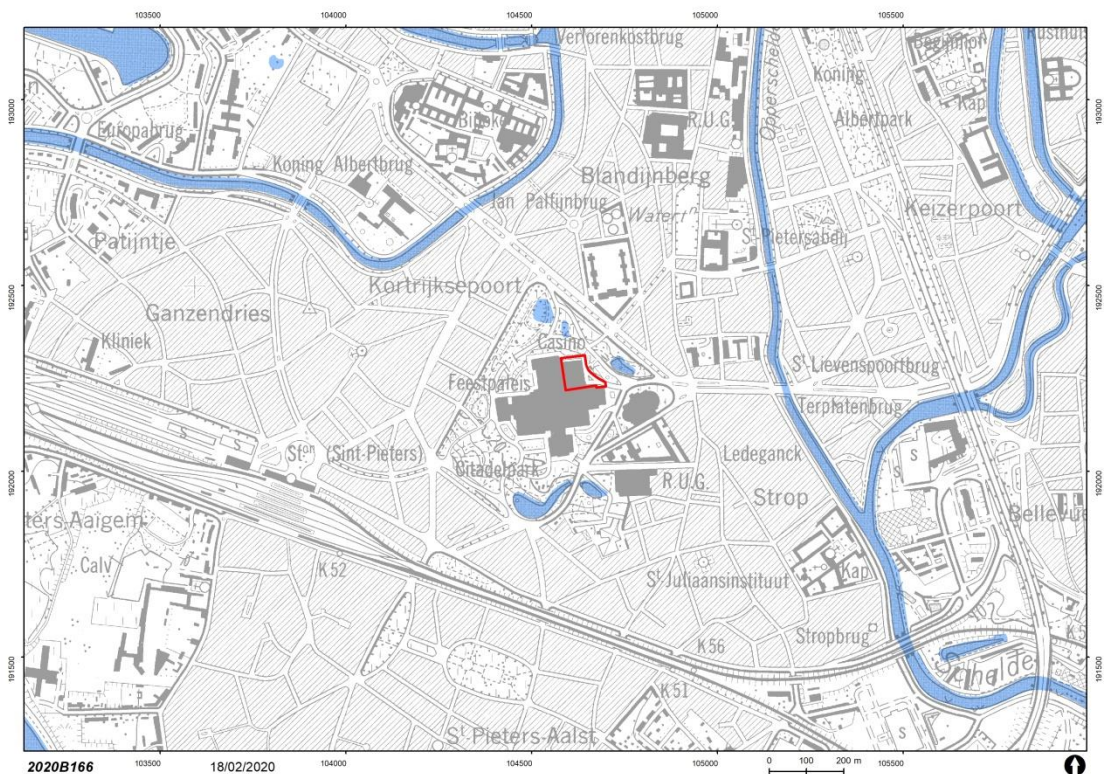
Figuur 1: Situering projectzone op de orthofoto van 2018 (Eurosense Belfotop & Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

Figuur 2: Situering projectgebied op het hedendaags kadaster (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

Figuur 3: Situering projectgebied op de GRB basiskaart (AGIV GRB Basiskaart & Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

Figuur 4: Situering projectgebied op de Topografische kaart 1981 (NGI en AGIV)

3.5. Geplande ingrepen en hun impact op het bodemarchief

De aanvraag tot omgevingsvergunning omvat de opbraak van de bestaande asfalt- en betonverharding en het uitgraven van de funderingsopbouw van de reeds gesloopte Hal 6. De maximale diepte van het grondverzet bedraagt 50 cm. Vervolgens wordt het vrijgekomen gebied landschappelijk ingericht met ophogingen, inzaaien en aanplantingen.

Figuur 5: Plannen grondverzet, ontwerp (Stad Gent, Groendienst)

Citadelpark - ontharden vloerplaat hal 6
GRONDVERZETPLAN

Legende Grondverzetplan

 projectgrens

 kadastrale grenzen en percelen

 bestaande te behouden asfaltverharding

 bestaande op te breken asfaltverharding
-uitgraven van verharding + funderingsopbouw : 50cm diepte

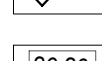
 bestaande te behouden betonverharding

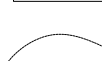
 bestaande op te breken betonverharding
-uitgraven van verharding + funderingsopbouw : 50cm diepte

 bestaande te rooien haag

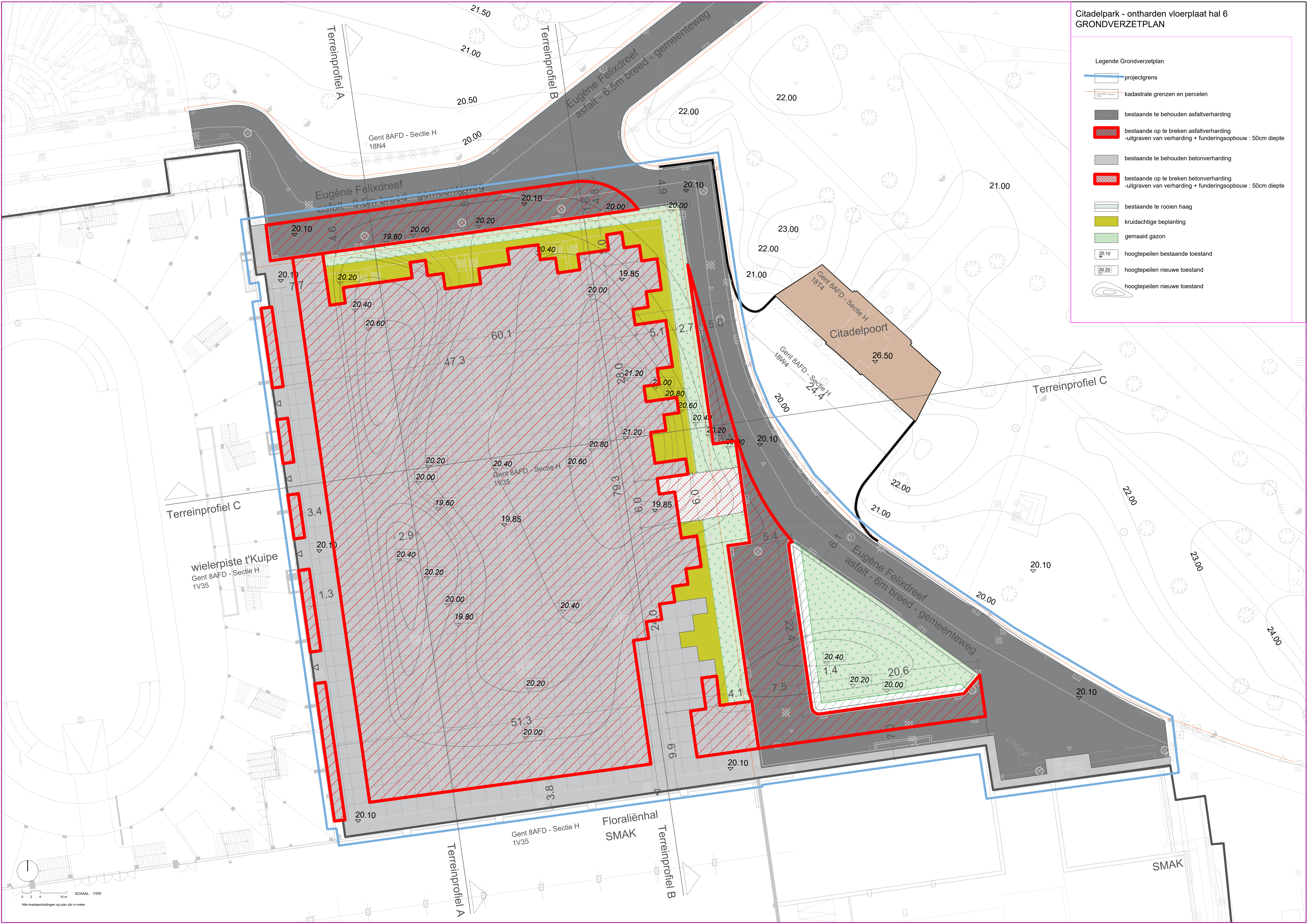
 kruidachtige beplanting

 gemaaid gazon

 hoogtepeilen bestaande toestand

 hoogtepeilen nieuwe toestand

 hoogtepeilen nieuwe toestand

SCHAAL: 1:200

Alle maat aanduidingen op plan zijn in meter

3.6. Archeologisch potentieel

3.6.1. Methode en onderzoeksvragen

Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en verstoringshistoriek. **Telkens werden de relevante bronnen weerhouden en opgenomen.**

Hierbij werden een aantal onderzoeksvragen opgesteld betreffende de projectlocatie:

- > Wat is de kennis over het in 1671 opgerichte Fort van Monterey en de Hollandse Citadel die op deze plaats gebouwd werd tussen 1819 en 1831?
- > Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- > Wat is de impact van de geplande werken?
- > Is het nodig andere vormen van vooronderzoek in te schakelen om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden?
- > Wat is het belang van het terrein binnen de ontwikkeling van de stad Gent?

3.6.2. Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen. De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad van het archeologische erfgoed.

Het projectgebied in het Citadelpark is gelegen op de zuidelijke helling van de Blandijnberg, net buiten de 14de-eeuwse stadsomwalling. Hierdoor heeft het bureauonderzoek zich ook toegespitst op de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied. Daarvoor wordt bijzondere aandacht besteed aan de relevante ecologische en aardkundige gegevens en bronnen. Volgend kaartmateriaal werd geconsulteerd t.b.v. de aardkundige analyse van de projectlocatie. **Telkens werden de relevante bronnen weerhouden en opgenomen.**

- > Tertiair geologische kaart van Vlaanderen
- > Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- > Bodemkaart
- > Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- > Hydrografische kaart van Vlaanderen
- > Bodemerosiekaart
- > Bodemgebruikkaart

3.6.3. Bekende archeologische vindplaatsen

Dit wijst op vindplaatsen waar de fysieke neerslag van menselijke activiteiten uit het verleden reeds werd vastgesteld en gedocumenteerd. Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische

vindplaatsen binnen het projectgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed geraadpleegd evenals diverse wetenschappelijke literatuur; bestaande uit voornamelijk door Stadsarcheologie Gent opgebouwde en bestudeerde archeologische ensembles en bewaard in De Zwarte Doos. Dit werd aangevuld met het raadplegen van de Inventaris Onroerend Erfgoed (erfgoedobjecten), de Inventaris van de beschermde archeologische sites en de Inventaris van de beschermde monumenten, landschappen en stadsgezichten; evenals de Inventaris van de walsites (de door Stadsarcheologie Gent opgemaakte en bijgehouden inventaris van alle op cartografie voorkomende sites met walgracht op grondgebied Gent). **Telkens werden de relevante bronnen weerhouden en opgenomen.**

3.6.4. Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën waaronder ook historisch-cartografische, iconografische data en fotocollecties. Omdat het projectgebied zich situeert op een heuvel die vanaf de 17de eeuw werd gebruikt vanuit strategisch oogpunt met een opeenvolging van fortificaties, werd er aandacht besteed aan het onderzoek van archieven en eventueel eerder uitgevoerd onderzoek naar de historische bebouwing of het landschapsgebruik. Om bij deze casus inzicht te verwerven over de archeologische indicatoren in het plangebied werd onderstaand historisch kaartmateriaal geanalyseerd. **Telkens werden de relevante bronnen weerhouden en opgenomen in het assessmentrapport.**

- > Panorama op Gent, 1534
- > Kaart van Jacob van Deventer, midden 16de eeuw
- > Kaart van Braun en Hogenberg, 1572
- > Kaart van Horenbault, 1619
- > Kaart van Hondius, 1641
- > Kaart van Ferraris, 1771-1777
- > Kaart van G. Goethals, 1796
- > Atlas der Buurtwegen, 1843-1845
- > Primitief kadaster, ca. 1830
- > Popp Kadasterkaarten, 1842-1879
- > Kaart van P. en L. Gérard (1855)
- > Kaart van Gevaert en Van Impe (1878)
- > Plattegrond van Gent door Compjijn & Soenen (1912)
- > Luchtfoto, 2016

3.6.5. Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van de planlocatie bepaalt in belangrijke mate de gaafheid en bewaringsgraad van het archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken, kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kunnen verslagen van bodemonderzoeken of informatie uit de aardwetenschappelijke kaarten een grote rol spelen bij het correct inschatten van de aanwezigheid en van de bewaringstoestand van de archeologische resten. Om een correcte inschatting hiervan te maken werd gebruik gemaakt van volgende bronnen:

- > Kadasterkaart
- > Topografische kaart (1981)
- > Orthogonale luchtfoto
- > Ontwerpplannen

Telkens werden de relevante bronnen weerhouden en opgenomen.

4. Assessmentrapport bureauonderzoek

In dit assessmentrapport wordt alle beschikbare en van nut zijnde informatie uit het bureau- en terreinonderzoek samengebracht. Deze informatie dient als basis voor een gemotiveerde archeologische kijk op de eventueel aanwezige archeologische erfgoedwaarden en de uit te voeren acties.

4.1. Beschrijving aardwetenschappelijke gegevens

4.1.1. Geologie

Voor geologen zijn dekzanden een geomorfologisch fenomeen, typisch voor een periglaciaal rivierenlandschap¹. Tijdens de laatste ijstijd, vooral in het Laat-Glaciaal, waren de omstandigheden gunstig voor windwerking zoals men dit vandaag kan waarnemen in de woestijn of aan onze kust. Wind is namelijk in staat klei en silt weg te blazen, en de grovere en zwaardere fracties, zoals zand, over te houden. Bij het smelten van de permafrost, de permanent bevroren bodem, in de korte zomer, werden op die manier in de rivierbeddingen van de Leie- en Scheldevallei grote hoeveelheden sediment gesorteerd. Bovendien volgde op het verdwijnen van de permafrost een daling van de grondwatertafel, waardoor de infiltratie van regenwater mogelijk werd. Omdat zand net iets te zwaar is om over grote afstanden te worden verplaatst, ontstonden lokaal in de rivierbeddingen kleine en grote rivierduinen, overwegend aan de oostelijke valleiflank. Binnen en buiten de rivierbedding vormden zich tevens verschillende kleine en grote dekzandruggen.

Dekzanden zijn zandige eolische afzettingen die hoofdzakelijk ontstaan zijn uit oudere rivierafzettingen. Het zijn goed gesorteerde zanden met een korrelgroottemediaan van 150 tot 210 µm en die als een deken over de oudere afzettingen liggen. Vaak vormen ze zwak uitgesproken bulten in het landschap. Zowel in Nederland (Noord-Brabant en Gelderse Vallei) als in Vlaanderen is het voorkomen van deze dekzandruggen goed gekend. De meeste dekzanden werden door de mens ingericht als kouters. Typisch voor de dekzanden is het voorkomen van keienvloertjes (deflatiehorizonten), omdat grint en keien door de wind niet worden verplaatst. Op bodemkaarten worden ze gekarteerd als zandleembodems. Men vermoedt een Laat-Glaciaal ouderdom. In en rond Gent zijn, dankzij de kwartaalkaart, minstens een vijftal dekzandruggen te identificeren. Ten noorden van de Blandijnberg ligt een dekzandrug: de Kouter en de Zandberg. Een tweede dekzandrug, ten oosten van Gent, komt overeen met de Sint-Baafskouter. Ten zuidoosten heeft men de dekzandrug van Ledeberg. Bij Ekkergem vindt men een kleine, lage dekzandrug. En ten slotte ligt er een grote dekzandrug ten westen van Gent: Mariakerkekouter. Nadien tot in recentere periodes had de wind nog vrij spel op rivierduinen en onbedekte zandruggen. Het materiaal bleef zich eolisch verplaatsen, het landschap veranderde echter niet meer drastisch van uitzicht.

Het projectgebied bevindt zich aan de uitloper van een zandrug (Zandberg) en gaat in het noorden over in een waterrijk gebied (Waterwijk), richting het Leie-alluvium.

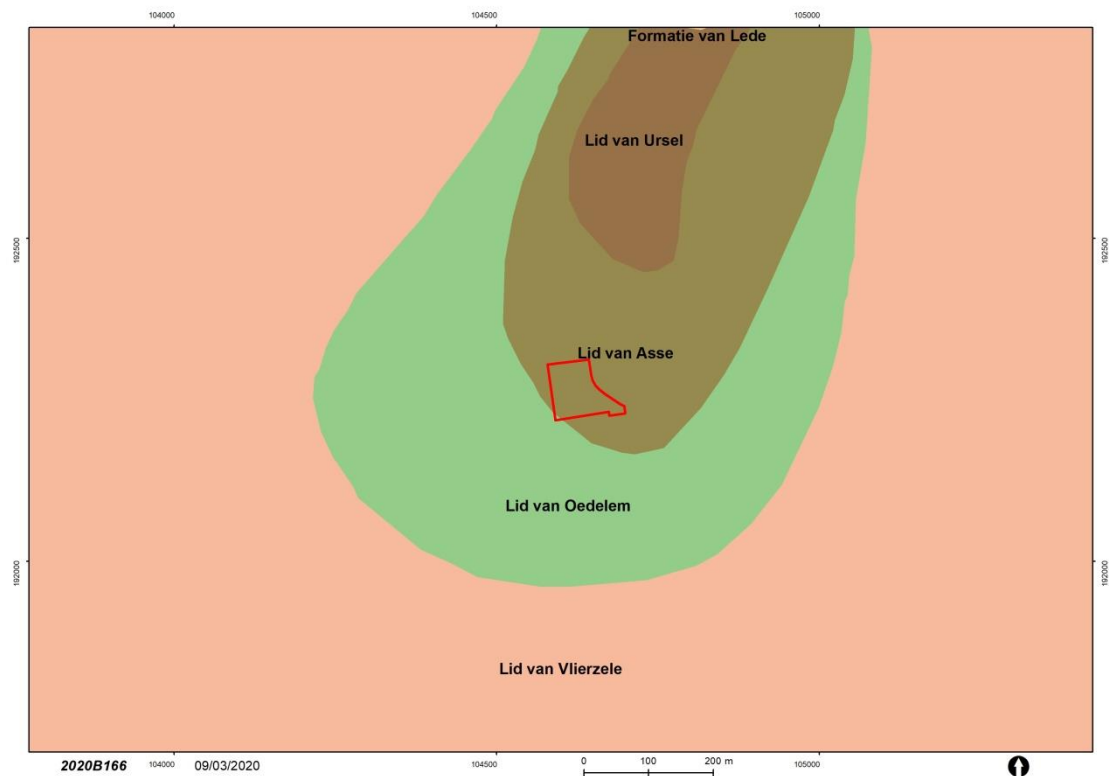
Het tertiaire substraat bestaande uit subhorizontale zandige en kleiige lagen van mariene oorsprong was tijdens het uitschuren van de Vlaamse Vallei in het begin van het Kwartair (Pleistoceen) aan erosie onderhevig. De Blandijnberg ontsnapte aan die erosie en vormt zo een tertiaire

¹ GELAUE, F., *Gent. Rivierduinen en dekzandruggen*, (Erfgoedmemo, nr. 44), Gent, 2010.

getuigenheuvel, bedekt met Bartoon-klei. In de vallei zelf is veel van het tertiair weg geërodeerd en later door kwartaire afzettingen bedekt. Ten zuiden van de Blandijnberg bestaat het tertiair substraat uit Paniseliaan (klei-zandcomplex) of Ieperiaan (zand) dat op een diepte van minder dan 2 m kan aangetroffen worden. Elders rond de stad ligt het tertiaire substraat (ten noorden van de stad is dit het lid van Vlierzele) onder een dik Kwartair dek bedolven (dikwijls meer dan 20 m). De kwartaire afzettingen, die uniform het tertiaire substraat bedekken, werden in verschillende perioden afgezet. Tijdens de Würmijstijd werd het jong-pleistocene zand (dekzand), niveo-eolisch afgezet. Deze dekzandlaag heeft een dikte van 80 tot 150 cm. In de erop volgende zachtere periode werden hierin door Schelde, Leie en bijhorende beken de valleien dieper uitgesleten. Tijdens de koudere droge periodes in het Epi-pleistoceen werd zandig materiaal vanuit deze valleien opgestoven en vormde lokale dekzandophogingen. Dit zijn de locaties die met kouters in verband gebracht kunnen worden. Deze lokale dekzanden zijn te vinden net buiten de valleiranden.

Het projectgebied is gelegen in de Formatie van Lede. Deze formatie bestaat uit ondiep-mariene zandige sedimenten en komt voor in het noorden van Oost-Vlaanderen en Brabant en in het grootste deel van Antwerpen. De formatie is opgebouwd uit kalk- en glauconiethoudend fijn zand afgezet nabij een milieu met stroming vanuit de oostkust van Groot-Brittannië. De formatie is meestal ontkalkt naar het zuiden toe en er kunnen ijzeroxideconcreties voorkomen. De basis bestaat uit een grindlaagje met herwerkte fragmenten uit onderliggende afzettingen, herwerkte schelpen en *Nummulites laevigatus*. Indien de formatie niet verweerd is kan deze makkelijk herkend worden door de aanwezigheid van *Nummulites variolarius*. De formatie bevat tevens drie banken zandige kalksteen of kalkzandsteen en zijn ontstaan op niveaus die oorspronkelijk een aanrijking hebben van biogeen materiaal. Deze aanrijking komt door accumulatie van schelpfragmenten afgezet onder invloed van stormen (tempestieten) bij sporadische zeespiegeldalingen. De zandsteenbanken werden intensief ontgonnen als bouwsteen (Balegemse Steen).

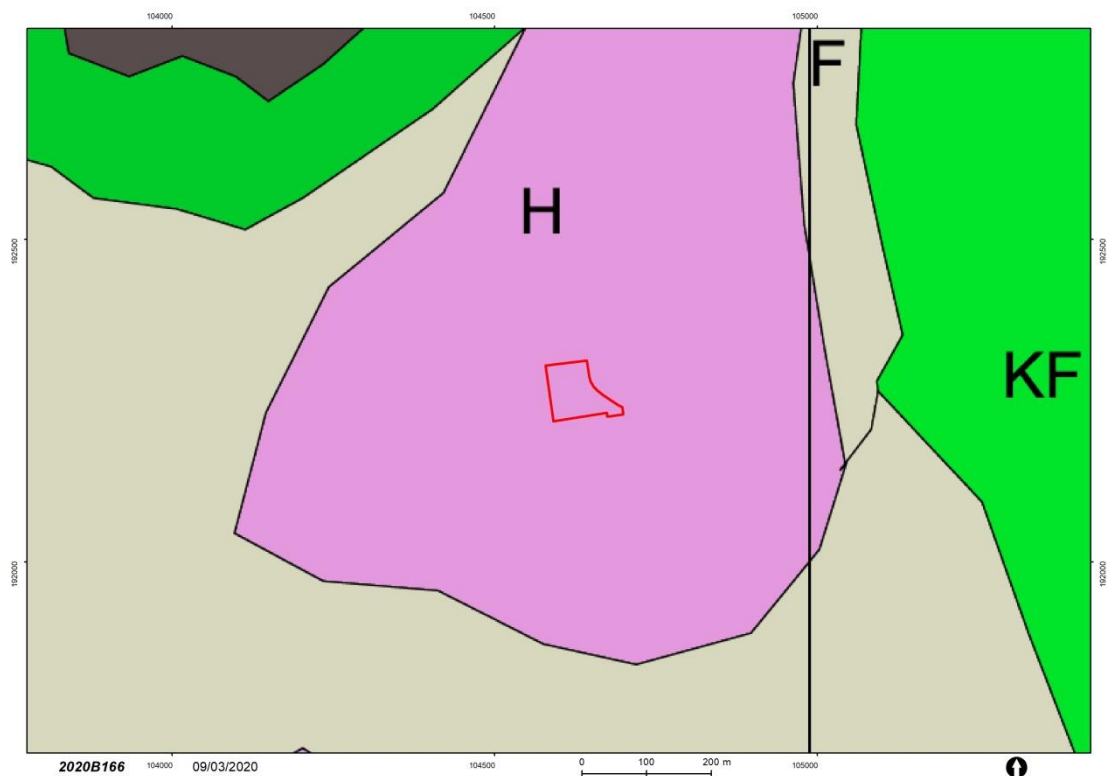
De Blandijnberg, met als hoogste punt 29,12 m, is geomorfologisch een getuigenheuvel, die de loop van Leie en Schelde heeft bepaald. De getuigenheuvel bestaat tot een hoogte van 18 m uit grijsgroene zanden die behoren tot de Formatie van Aalter. Tussen 18 en 25,5 m bestaan de afzettingen uit glauconiethoudende, fijne zanden, doorkruist door drie kalkzandsteenbanken (Formatie van Lede). Tussen 25,5 en 26,5 m komen fijne zanden voor die aan de top kleiachtig worden (Klei van Asse en Lid van Ussel, of Formatie van Maldegem). Deze klei-afzettingen werden op verschillende plaatsen vastgesteld, onder meer aan de Sint-Kwintensberg, de Kattenberg en de Rozier. De Blandijnberg is zeker hoger geweest, maar het is moeilijk te bepalen hoeveel er werd weggegraven. De kleilaag (klei van Asse) beschermde de getuigenheuvel enigszins tegen erosie. De zware klei werd zeker gebruikt voor pottenbakkersactiviteiten en voldersklei. Tevens waren er veel zandwinningen die de toestand van het bodemarchief over de jaren heen mee beïnvloed hebben.

Figuur 6: De projectzone aangeduid op de Tertiaire geologische kaart (MVG dep EWBL afd. natuurlijke rijkdommen & energie)

De complexiteit van de streek rondom Gent wordt duidelijk geïllustreerd door de kwartairgeologische kaart van Gent. Het projectgebied is gelegen op een enclave gekarteerd als H. Dit symbool wordt toegepast voor grove hellingsedimenten van Pleistocene tot Holocene leeftijd².

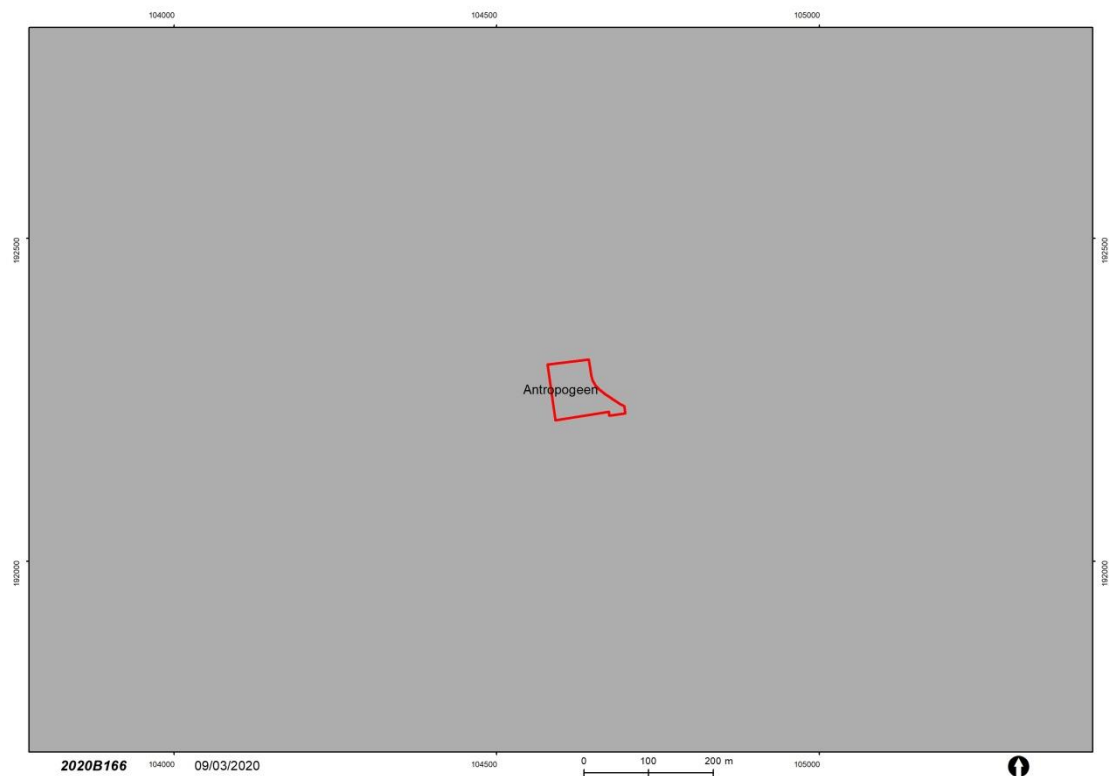
² www.DOV.be: Databank Ondergrond Vlaanderen: Potentiële bodemerosiekaart per perceel, versie 2015; DE MOOR, G., VERMEIRE, S. & ADAMS, R., *Geologie van het Quartair: kaartblad (22) Gent.1/50,000*, 1999.

Figuur 7: De projectzone aangeduid op de Kwartair geologische kaart (dov.vlaanderen.be)

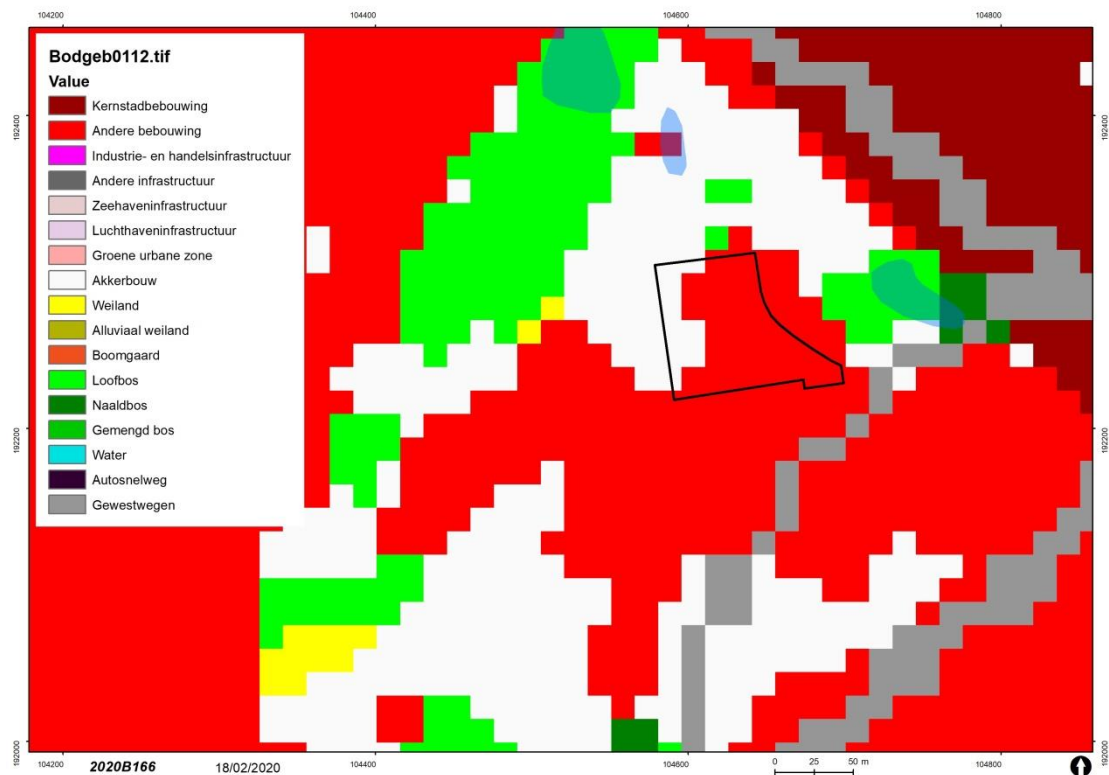
4.1.2. Bodemtypes, -erosie en -gebruik

De bodem in de Gentse kernstad staat voornamelijk ingekleurd als antropogeen. Zo ook het gebied van het Citadelpark. We hebben hierop geen bijkomende gegevens en hebben geen zicht op de lokale bewaringstoestand.

Figuur 8: Het projectgebied aangeduid op de bodemkaart (AGIV)

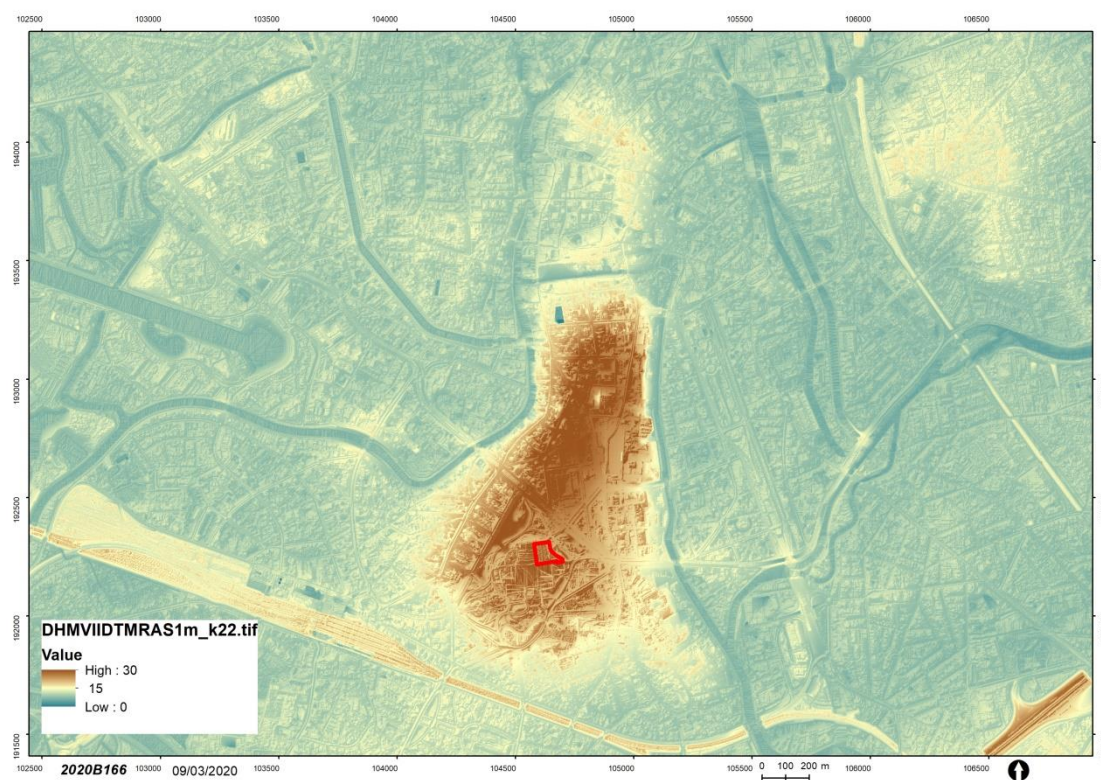
Over de mogelijke verstoringsgraad in deze zone was uit het bureauonderzoek slecht beperkte info voor handen. De aangebrachte verharding van de hal, maar ook de latere aanpassingen kunnen wel een belangrijke verstoringsfactor zijn.

Figuur 5: Het projectgebied op de bodemgebruikskaat (Geopunt Vlaanderen)

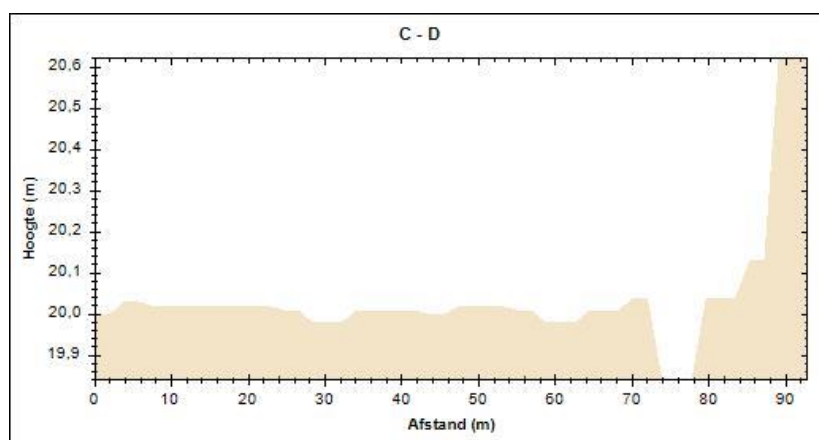
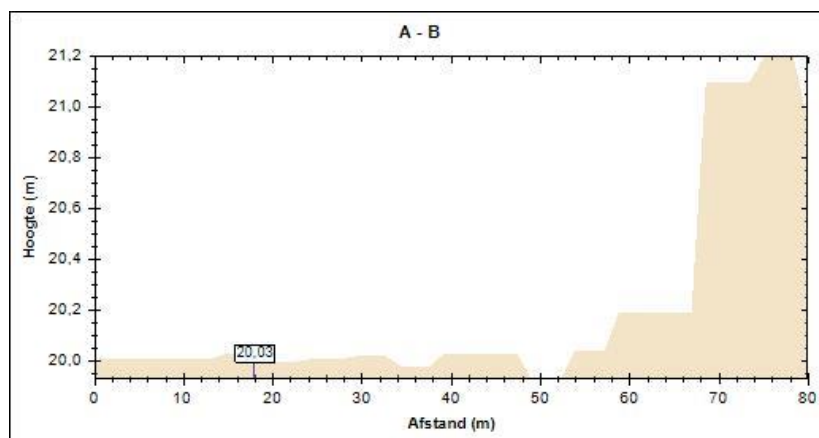
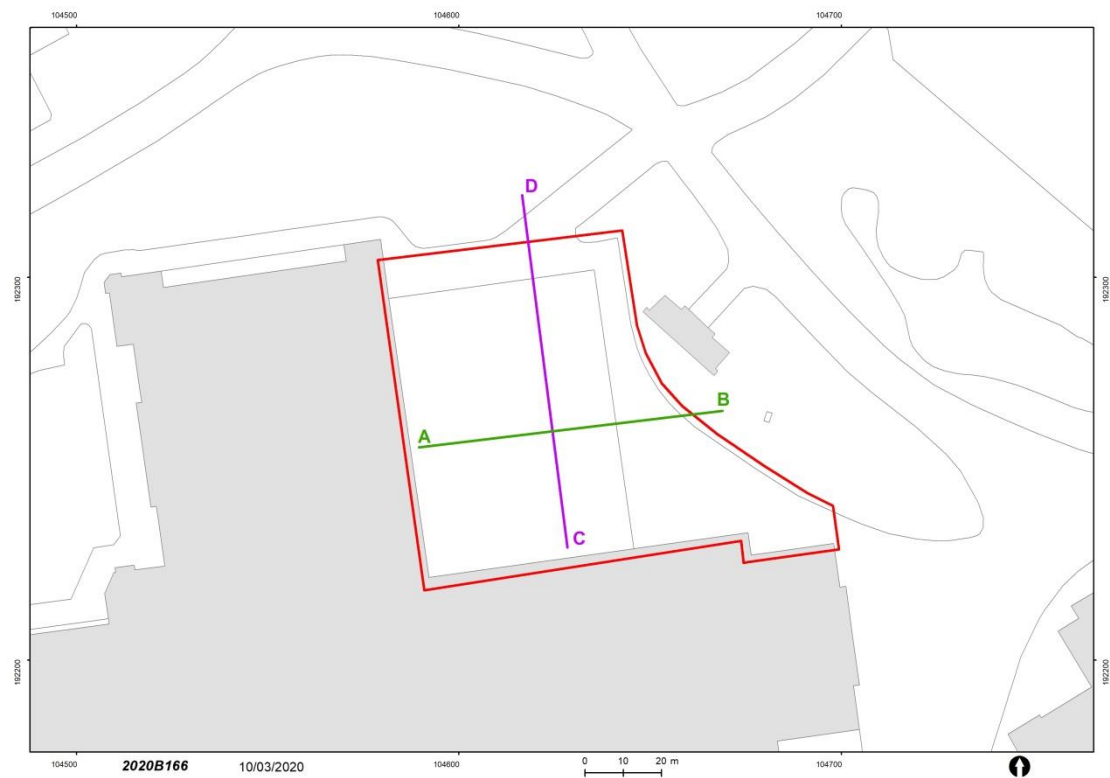
4.1.1. Topografie en hydrografie

Gent behoort tot de geografische streek van Zandig Vlaanderen en bevindt zich op de plaats waar de Leie afwatert in de Schelde. Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (DHMV II) verschaft enige informatie omtrent de geomorfologie, hydrografie en topografie van het projectgebied. Rivierduinen en dekzandruggen waren een wezenlijk onderdeel van het landschap bij het ontstaan en de vroege ontwikkeling van de stad Gent. Zo werd de oudste portus of middeleeuwse handelsstad aangelegd op een dekzandrug (Zandberg), terwijl aan de oostzijde (Sint-Baafsdorp) en in het westen (Ekkergem en Brugse Poort) de rivierduinen en dekzandruggen aan de bewoners de kans boden om in of naast de winterbedding van een rivier toch een veilige woonplaats te bouwen. Terwijl de Sint-Pietersabdij gevestigd is op de Blandijnberg, ligt de Sint-Baafsabdij op het westelijke uiteinde van een dekzandrug. Op de vlakke delen van de dekzandruggen met zandleem werden kouters ontwikkeld, zoals de Sint-Baafskouter, de Mariakerkekouter en de Kouter in het centrum van Gent. Door deze landbouwactiviteiten werden meerdere rivierduinen genivelleerd, waardoor ze definitief uit het landschap verdwenen. Het projectgebied bevindt zich quasi op de top van de Blandijnberg³.

Figuur 6: Projectie van de projectzone op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (AGIV)

³ GELAUE, F., 2010.

Figuur 7: Het terrein met het hoogteverloop (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie Gent)

4.2. Gekende archeologische waarden

4.2.1. Historisch onderzoek

Het Citadelpark situeert zich ten zuiden van de historische stad op de zuidelijke helling van de Blandijnberg, afgezoomd door de Leie aan de westkant en de Muinkschelde aan de oostkant. Het geheel is ten zuiden van het vroegere Sint-Pietersdorp te situeren en ligt buiten de 14de-eeuwse stadsomwalling.

De Charles de Kerckhovelaan en Citadellaan wijzen op het tracé van de 14de-eeuwse (droge) stadsgracht met aarden wal aan stadszijde, die aangelegd was tussen Schelde en Leie, dwars doorheen de Blandijnberg. Op het huidige kruispunt Charles de Kerckhovelaan, Overpoortstraat, Citadellaan en Normaalschoolstraat moet men zich de Heuvelpoort voorstellen; op het kruispunt Kortrijksesteenweg, Charles de Kerckhovelaan de Kortrijkse Poort. Beide behoorden tot de laatmiddeleeuwse stadsversterking die in verschillende fasen werd aangelegd.

De heuvel had een strategisch belang bij de pogingen vanaf de 17de eeuw om de stad te beschermen tegen de Franse dreiging en kende een opeenvolging van fortificaties waarvan slechts weinig restanten bewaard zijn binnen het huidige Citadelpark.

In 1671 liet de gouverneur en kapitein-generaal van de Spaanse Nederlanden op het gebied voor de wallen, tussen de Kortrijkse Poort en de Heuvelpoort, het Montereyfort (ook Seghelfort genoemd) optrekken⁴. Deze nieuwe supplementaire versterkingen waren nodig om de weinig beschutte zuidzijde, tussen de Leie en Nederschelde, te beschermen tegen de herhaaldelijke aanvallen van Lodewijk XIV. Het was een vooruitgeschoven bastion in hoornwerk. Het ging om een vierzijdige bakstenen versterking die bij de laatmiddeleeuwse stadsomwalling aansloot.

De opeenvolgende vestingwerken en de belegeringen van de stad in 1678 en 1708 zorgden ervoor dat de historische wijk buiten de Kortrijkse Poort stap voor stap volledig verdween.

Op het einde van de 18de eeuw ontstonden nieuwe wijzigingen binnen het gebied, ditmaal te wijten aan de territoriale expansie van de stad. Onder Jozef II (1781) begon men met de afbraak van de versterkte poorten en het Montereyfort. Een belangrijk historisch gegeven is dat met de afschaffing van het Ancien Régime in 1795 alle kerkelijke goederen, in casu dus het Sint-Pietersdorp, onder het gezag van de stad kwam.

In 1820 liet koning Willem I door kapitein Gey van Pittius, op de plaats van het voormalige Montereyfort, op de strategisch gelegen heuvel, een nieuwe vijfhoekige citadel ontwerpen als één van de twintig bouwwerken van de verdedigingslinie van de Nederlanden, de zogenaamde Wellingtonbarrière⁵. De bouwwerken duurden bijna tien jaar en het resultaat was een bakstenen meesterwerk van de militaire bouwkunde. Het ging niet om een volledig nieuw concept op een braak terrein, maar om een vernieuwing van de oudere fortificatie zoals zeer versnipperde

⁴ ANTHEUNIS, G., LALEMAN, M.C. & STEURBAUT, P., *Koning Leopold II-laan 99-103*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 2002-2010*, (Stadsarcheologie, Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 4), Gent, 2010, p. 56-59; LALEMAN, M.C. & LIEVOIS, D., *Een 17de-eeuws bastion bij de Kortrijkse Poort*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, Gent, 1991, jg. 15 nr. 1, p. 5-33.

⁵ LALEMAN, M.C., DUPONT, G. & STEURBAUT, P., *Kleurrijk. Wynantz & Gent omstreeks 1820*, Gent, 2015; ANTHEUNIS, G., LALEMAN, M.C. & STEURBAUT, P., 2010.

archeologische waarnemingen ook al eerder lieten veronderstellen. Heel wat resten van het 17de-eeuwse fort werden immers in de nieuwe Citadel opgenomen.

De Citadel bestond uit twee over elkaar gekruiste vijfhoekige sterren, omgeven door vesten met hoge muren en diepe grachten zonder water. Het ging om een gigantisch terrein van 43 ha, waarvan de eigenlijke kazerne 4,5 hectare voor zijn rekening nam. De vesting bestond uit een centraal binnenplein van 800 bij 800 m waarrond zich de kazernegebouwen of kazematten (bomvrij onderkomen voor huisvesting van geschut, manschappen of voorraden) bevonden. De Citadel bood plaats aan 6000 militairen. Daarnaast was er nog plaats voor 150 paarden, magazijnen, munitiedepots en een hospitaal. Rond deze gebouwen was er een verdedigingswal met vijf bastions (een uitspringend verdedigingswerk van een vesting of een fort) en een courtine (een wal tussen twee bolwerken in) met telkens een toegangspoort. Rondom de Citadel gold een strikt bouwverbod om het zicht van de verdedigers niet te belemmeren.

In de Gustaaf Den Duytsdreef treft men een monumentaal neoclassicistisch toegangsgebouw van 1826 aan. Het poortgebouw is een onderdeel van courtine 1-2. Aan beide zijden van de centrale doorgang waren er bakstenen vertrekken voor de wacht.

Aan de rozentuin, meer bepaald bij de zogenoemde Zwitserse vallei in het park, vindt men nog enkele resterende kazematten en een flankerende kazemat, oorspronkelijk een onderdeel van bastion en courtine 5-1. Deze kazematten uit bakstenen metselwerk hebben alle een rechthoekige vorm met rondbogige opstand en zijn onderling verbonden met rondboogdoorgangen. Oorspronkelijk herbergden zij personeelszalen, keukens en een sluippoort. Ze zijn nu in gebruik als technische ruimte voor de Groendienst van de Stad Gent. In één van de kazematten werd bij het bouwarcheologische onderzoek een doorgang ontdekt die via een stenen trap toegang gaf tot een ondergrondse kamer.

Wanneer de Citadel in 1830 voltooid was, kon ze Willem I helaas niet verdedigen tegen de interne verdeeldheid in zijn land. De Zuidelijke Nederlanden scheurden zich af van de Noordelijke en Gent bleef achter met een militair bastion dat nooit gebruikt zou worden. Het bleef wel dienst doen als infanterie- en artilleriekazerne.

Na de afschaffing van de octrooien in 1860 werden de vestinggrachten gedempt om plaats te maken voor *boulevards*. De Kortrijkse Poort werd samen met de andere stadspoorten afgebroken. In 1870 werd de Stad Gent eigenaar van de Citadel en verloor het algaauw zijn functie, waarna het werd omgevormd tot een stadspark. Parallel aan de urbanisatie van de hele wijk rond een nieuw park, naar ontwerp van Jean-Pierre Hofman, verdwenen in opeenvolgende fasen de buitenste omwalling, de ravelijnen en grote delen van de bastions. Volgens het urbanisatieplan werden 18 ha verkaveld in verschillende straten tussen de Kortrijksesteenweg en de parallelle Koning Leopold II-laan. Het resterende middendeel van 22 ha, waaronder de kazematten, verdween voor de aanleg van een park *à l'anglaise* naar ontwerp van Hubert Van Hulle. De gebouwen werden nog tijdelijk behouden voor de infanterie tot die in 1908 konden beschikken over de nieuwe Leopoldskazerne. Vanaf dan en in het vooruitzicht van de Wereldtentoonstelling van 1913 ging de sloop van de Citadel verder. Dikwijls werd geprobeerd de resterende delen van de versterking in de parkaanleg te verwerken. In de Louis Minarddreef bevinden zich de in 1879-1880 aangelegde rotsgewelven die oorspronkelijk flankerende kazematten waren van bastion 5 en die bij de aanleg van het park aangepast werden door ze te bezetten met cement en natuursteen. Ze bestaan uit een centrale grote doorgang, geflankeerd door twee kleine doorgangen. In de westelijke doorgang zit de zogenaamde 'mysterieuze grot', oorspronkelijk een munitiedepot van bastion 5. De Stad gaf in 1911 opdracht de oude centrale kazerne te slopen met uitzondering van de grote toegangspoort, die als monument overbleef. Er werd ook een beroep gedaan op twee beroemde landschapsarchitecten, Edouard André en Louis Fuchs uit Brussel, om het park een ruimer perspectief te geven. Over een deel van de vroegere Citadel en de rotsachtige boog werd een heuvel aangelegd. Twee kleine afspanningen

verdwenen en er werd een restaurant gebouwd, nabij het speelplein en aan de rand van de vijver. Verder waren er nog een *Chalet Suisse* en een belvédère in het park aanwezig.

Ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling in 1913 werd het park heraangelegd met o.a. de bouw van het Feest- en Floraliapaleis, naar ontwerp van Oscar Van de Voorde, op de plaats van de kazerne. De meeste nog resterende kazematten werden in 1949 afgebroken voor de uitbreiding en vernieuwing van het feestpaleis. In de noordelijke hoek op de vroegere verdedigingsgordel werd in 1945 een openluchttheater opgetrokken naar ontwerp van Geo Bontinck.

Het Citadelpark herbergt twee relictten inzake wereldoorlogserfgoed, namelijk een ondergrondse bunker uit het interbellum en een schuilplaats uit de Tweede Wereldoorlog⁶.

Aan de oostzijde van het Théodore Canneelpad, meer bepaald op en in de flanken van de kunstmatige heuvel tussen de Koning Leopold II-laan en de Norbert Rosseaudreef, bevindt zich een commando-communicatiebunker uit het interbellum (1938). De structuur bestaat uit een bovengronds gebouw in chaletstijl waar tot 1995 de administratie en een leslokaal van de Provinciale commandopost van de Civiele Bescherming gevestigd waren. Onder het gebouw bevindt zich een bunker. De bunker is van gewapend beton en is toegankelijk via het hoger gelegen administratief gebouw. Een traphal en een betonnen trap leiden naar de bunker. Daarnaast zijn er twee nooduitgangen: die aan de oostzijde van de heuvel en het talud te situeren zijn.

Tijdens de Duitse bezetting was een deel van het park *Spergebiet*. Vanaf 1941-1942 werden er allerlei bijkomende versterkingen aangelegd zoals bunkers, munitiemagazijnen en toegangen tot schuilplaatsen. De bestaande constructies werden aangepast. De kazematten onder ravelijn 5 van de Hollandse Citadel werden met de communicatiebunker verbonden en ingericht als schuilplaats tegen geallieerde bombardementen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bevonden zich verscheidene constructies op en in de flanken van de kunstmatige heuvel aan de Adolf Samueldreef, achter de scène van het Openluchttheater en in de heuvelflank ter hoogte van de Filips van Marnixstraat. Een muurtje van breuksteen achter het Openluchttheater is wellicht te identificeren met een muur waartoe in 1948 opdracht werd gegeven om een toegang tot een schuilplaats te dichten. Bij de terugtocht van de Duitsers in september 1944 werden het bakstenen bureelgebouw, het *Chalet Suisse* en de andere bovengrondse constructies zwaar beschadigd door brand en/of geplunderd door de plaatselijke bevolking.

Vanaf 1947 nam de Passieve Luchtbescherming opnieuw haar intrek in de bunker van het Citadelpark. De herinrichting van de lokalen en de technische voorzieningen waren bedoeld om de structuur te laten fungeren als een commandopost voor het burgerlijke detectienet voor radioactiviteit. In de jaren 1990, na het uiteenvallen van de communistische machtsstructuur in Oost-Europa, verloor de commandopost zijn functie. De Stad Gent nam het gebouw in 1993 over en stelde het ter beschikking van de Groendienst. Achter de scène van het Openluchttheater werd in de flank van het talud een bakstenen constructie opgemerkt, waarvan de functie tot nu toe onduidelijk is. Vermoedelijk bevindt zich in de daarvoor liggende put met opgehoopte grond nog een toegang tot de hoger vermelde schuilplaats(en).

De onderzochte bovenbouw en de bunker werden in de archeologische inventaris van het 20ste-eeuwse oorlogspatrimonium opgenomen onder de gezamenlijke identificatie MSG03; de

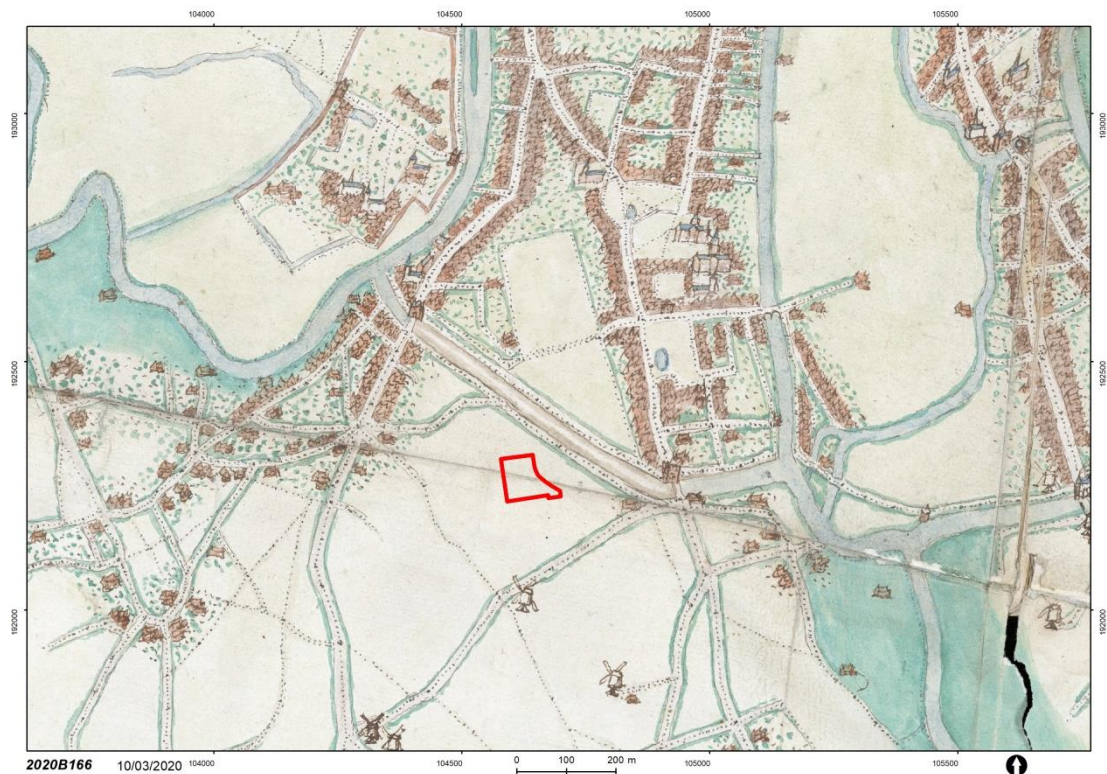
⁶ ANTHEUNIS, G., *Charles de Kerchovelaan, Citadelpark*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent*, (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 2), Gent, 2008, p. 18-23; ANTHEUNIS, G., *Gent, Oorlogserfgoed in het Citadelpark*, (Erfgoedmemo, nr. 24), Gent, 2006; ANTHEUNIS, G., *Militair erfgoed in het Gentse Citadelpark*, in: *Vesting*, Antwerpen, 2006, nr. 3, p. 3-8.

resterende, nog historisch te onderzoeken, bestaande en verdwenen structuren uit de Tweede Wereldoorlog werden geregistreerd onder MSG04–MSG09.

De rotsgevelen in de Louis Minarddreef bestaan uit een centrale grote doorgang, geflankeerd door twee kleine doorgangen. Deze laatste werden in 1944 ingericht en gebruikt als schuilplaats tegen bombardementen. In de westelijke doorgang zit de zogenaamde ‘mysterieuze grot’, oorspronkelijk een munitiedepot van bastion 5.

4.2.2. Cartografische gegevens

Uit projectie op historisch kaartmateriaal is duidelijk dat de projectzone te situeren is buiten en ten zuiden van het vroegere Sint-Pietersdorp. Tevens ligt de locatie buiten de 14de-eeuwse stadsomwalling. Dit valt onder andere duidelijk af te lijnen uit de kaart van van Deventer.

Figuur 8: Het projectgebied aangeduid op de stadskaart van Jacob Roelofs van Deventer, 1559 (Nationale Bibliotheek, Madrid)

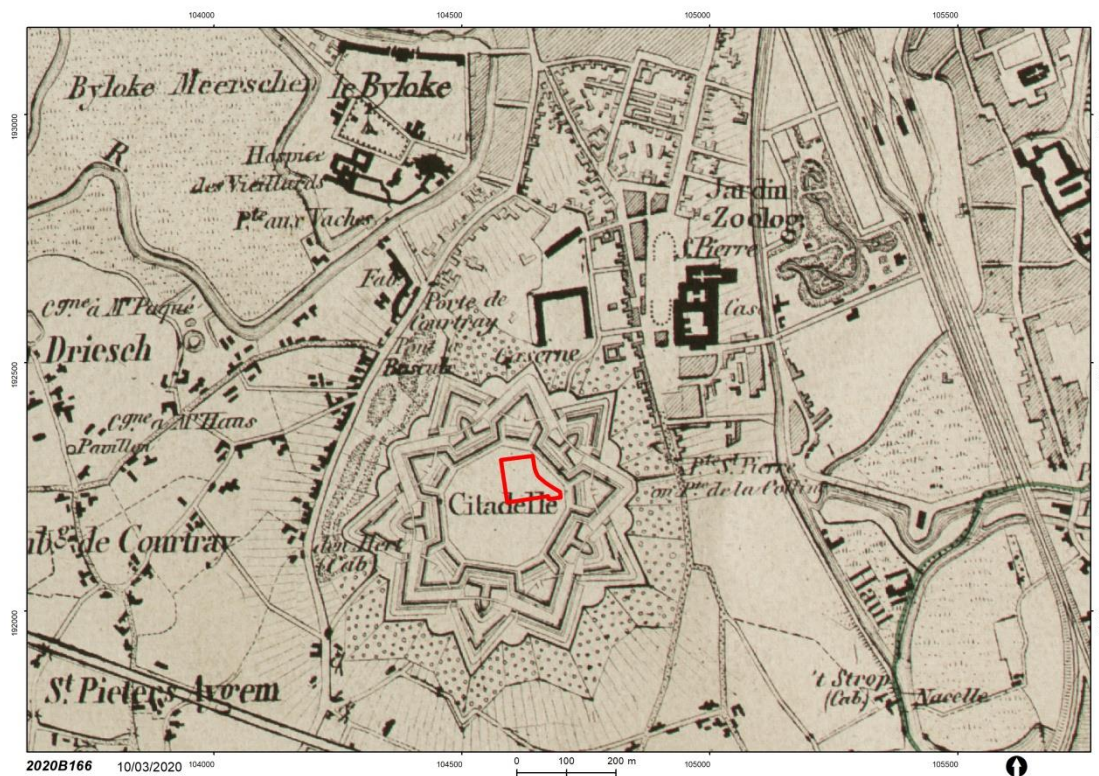
Op de kaart van Ferraris is duidelijk de situatie helemaal veranderd. In de tweede helft van de 17de eeuw wordt de stadsomwalling langs de meest kwetsbare zuidelijke flank van Gent uitgebreid en op de kaart is ook duidelijk het Fort van Monterey zichtbaar. Op daaropvolgend kaartmateriaal is duidelijk de evolutie van het gebied af te lijnen en de verschillende opeenvolgende citadellen en hun indeling zijn zichtbaar. Hal 6 ligt deels op de stadsomwalling en later op de kazematten en barakken van de Hollandse Citadel en de kazerne.

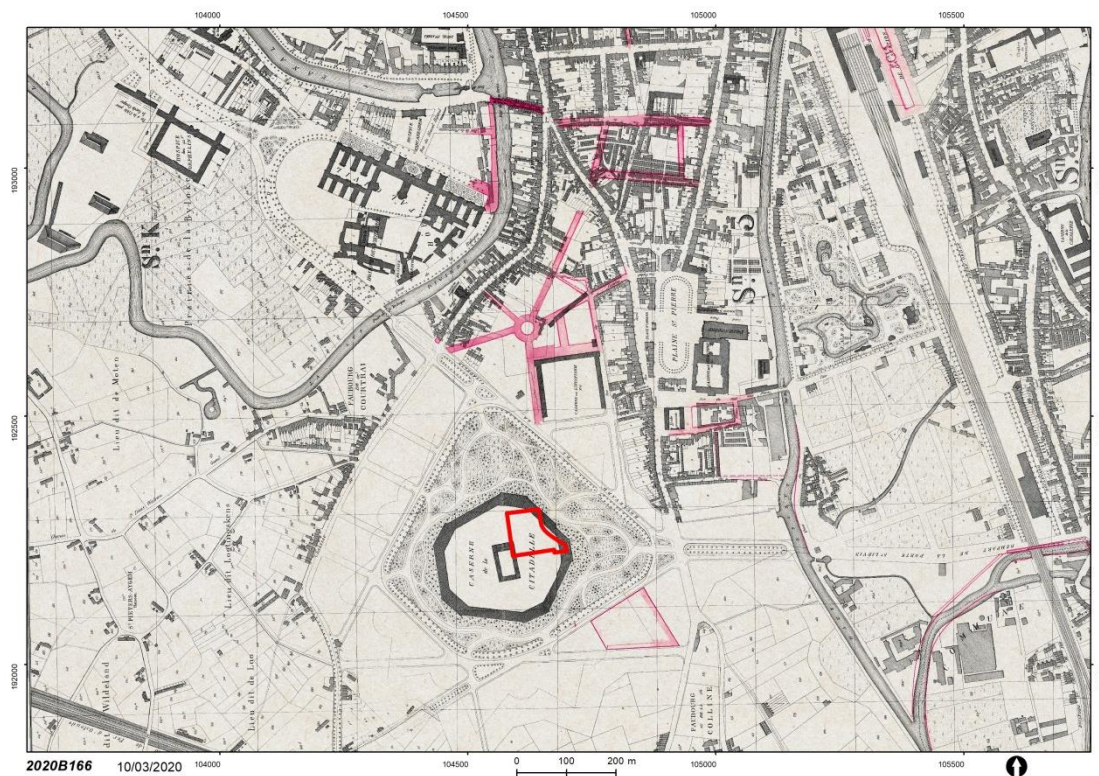
Figuur 13: Detail uit de Kaart van Ferraris (1771-1778), Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, met aanduiding van de projectzone (Koninklijke Bibliotheek van België)

Figuur 14: Het projectgebied geprojecteerd op de plattegrond van de Hollandse Citadel (1815) (Stad Gent, De Zwarte Doos, Archief Gent)

Figuur 9: Situering van het projectgebied op de kaart Vandermaelen, ca. 1850 (Privéverzameling André Coene en Martine De Raedt, Gent)

Figuur 16: Het projectgebied geprojecteerd op de kaart van P. en L. Gérard, 1855 (Privéverzameling André Coene en Martine De Raedt, Gent)

4.2.3. Beschrijving van de gekende archeologische waarden

Figuur 17: De op de CAI aangeduide archeologische relictten (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

Op de Centrale Archeologische Inventaris staat in de directe nabijheid van het projectgebied Locatie 157519 ingetekend, een verwijzing naar aangetroffen restanten van muren van of het Fort van Monterey, of van de Hollandse Citadel, zeer diep bewaard in de ondergrond⁷.

Locatie 221997 verwijst naar het archeologisch vooronderzoek uitgevoerd op het binnenplein van de Leopoldskazerne met enkel resultaten met betrekking tot de 17de-18de-eeuwse fase van deze kazerne.

4.2.4. Projectgebied gesitueerd ten aanzien van zijn landschappelijk en culturele kader

In de Inventaris bouwkundig erfgoed zijn er heel wat objecten in en rond het Citadelpark opgenomen. Het Citadelpark zelf als beschermd landschap; het MSK als beschermd monument; de Parklaan als bescherm stadsgezicht; het Huis De Kat en de Hond (Koning Leopold II-laan 24 als beschermd monument.

Het zuidelijk gelegen Feest- en Floraliapaleis⁸ met het westelijk gelegen Kuipke⁹ zijn vastgesteld bouwkundig erfgoed.

⁷ ANTHEUNIS, G., LALEMAN, M.C. & STEURBAUT, P., 2010.

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Feest- en Floraliapaleis* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/18198> (Geraadpleegd op 19-02-2020)

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: *Wielierbaan Kuipke* [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/307146> (Geraadpleegd op 19-02-2020)

Het Feest- en Floraliapaleis met casino en velodroom is gebouwd in 1912-13 in het centrum van het park op de plaats van de in 1898 door de stad gekochte kazerne. Het is een monumentaal paleis naar ontwerp van architect Oscar Van de Voorde, ingehuldigd voor de wereldtentoonstelling van 1913 en waar sindsdien de wereldberoemde vijfjaarlijkse bloemententoonstelling, de Floraliën gehouden werd.

Het gebouw zelf werd herhaaldelijk aangepast, gedeeltelijk vernieuwd en uitgebreid. Het casino (oostzijde) werd volledig vernieuwd in 1949. Het feestpaleis werd gedeeltelijk heropgebouwd en uitgebreid aan de westzijde in 1952 naar ontwerp van de stadsarchitect J. Trefois. De behouden centrale ruimte, oorspronkelijk grote of koude serre, later hal genoemd, met drie beuken en negentien traveeën is overspannen door een merkwaardig metalen spant met een lichtkap boven de zijbeuken (Polonceauspant) en vijf klimmende lichtkappen boven de brede middenbeuk (combinatie van dubbele scharnierbogen en Polonceauspant). Ten behoeve van de Floraliën en de talrijke beurzen werd in 1963 een oostvleugel bijgebouwd en in 1975 een monumentale zuidelijke ingang voorzien, namelijk een massieve betonconstructie met hoog oprijzende skeletbouw naar ontwerp van architecten Geo en Dirk Bontinck.

Het Kuipke is een velodroom, ook wel wielersbaan of wielerpiste genoemd, en is vooral bekend omwille van de Zesdaagse van Vlaanderen-Gent. Het gebouw uit 1965 vervangt een ouder, afgebrand exemplaar uit 1922.

De eerste zesdaagse van Gent begon op 30 oktober 1922 op een demonteerbare piste van ruim 200 meter in de grote hal van het Gentse Feest- en Floraliënpaleis dat was gebouwd voor de Wereldtentoonstelling van 1913. Omwille van moeilijkheden met het verwarmen van de grote zaal werd in 1927-1928 een nieuwe vaste houten piste van exact 166,6 meter lang overgenomen uit Kortrijk en ondergebracht in een kleinere zaal aan de noordkant. Omwille van die kleine omtrek en de erg steile bochten kreeg de wielersbaan de naam Kuipke. Na een verwoestende brand op 12 november 1962 werd het Kuipke heropgebouwd onder leiding van stadsarchitect J. Trefois. Op 2 september 1963 kreeg het stadsbestuur een vergunning voor het bouwen van een warme serre en wintervelodroom en in november 1965 ging de velodroom terug open. Hal 6 die in dezelfde periode gebouwd werd tegen de oostelijke gevel van het Kuipke, werd in 2005 gesloopt.

4.3. Interpretatie onderzochte gebieden

Op basis van het bureauonderzoek kan volgend verwachtingspatroon vooropgesteld worden:

Historische en cartografische bronnen geven de omgeving van het projectgebied weer als een aanvankelijk open zone ten zuiden van de middeleeuwse stad. De projectzone is gelokaliseerd net buiten de 14de-eeuwse omwalling in het Citadelpark; de zone van het 17de-eeuwse Fort van Monterey en de 19de-eeuwse Hollandse Citadel. Het projectgebied is vandaag een open zone met nog aanwezige vloerplaat van de voormalige Hal 6 (afgebroken in 2005).

Op basis van het voorliggende verslag van resultaten kan het projectgebied gesitueerd worden binnen een zone waar archeologische gegevens bewaard kunnen zijn gebleven. De voorziene ingrepen omvatten de uitbraak van de bestaande asfalt- en betonverharding en de aanwezige fundering. Dit alles heeft een verstoringdiepte van ca. 50 cm. Hierbij valt dus niet uit te sluiten dat restanten van het fort en de latere citadel en kazerne aan het licht komen. Gezien er in de directe nabijheid nog geen archeologisch onderzoek werd verricht, is een referentie voor eventueel bewaard/verstoord bodemarchief niet voorhanden.

Hoewel de werken zich situeren in de bovenste, mogelijks, reeds verstoorde zone is de kans op het aansnijden van eventuele archeologische sporen nog steeds bestaande en niet uit te sluiten.

4.4. Verwachting t.o.v. archeologisch erfgoed

Het project bestaat uit de uitbraak van de bestaande asfalt- en betonverharding inclusief fundering van de vloerplaat van de voormalige Hal 6, en het vervolgens ophogen, inzaaien en beplanten. De totaliteit van het projectgebied bedraagt 32603 m², de voorziene ingreep 6822 m².

De geplande verstoringen in de ondergrond, ten gevolge van het uitbreken van de funderingen en vloerplaat, gaan tot op een diepte van ca. 0,5 m. Zowel uit de bodemkundige data, het historisch kaartmateriaal en de gekende sites via inventarissen kan geconcludeerd worden dat de kans tot het aansnijden van archeologisch potentieel klein, maar bestaande is.

Vanuit dit standpunt wordt een werfbegeleiding tijdens de werken (het verwijderen van de vloerplaat en onderlaag; de uitgravingen voor de groenaanleg) voorgesteld met voornaamste onderzoeksvragen rond eventueel bewaard bodemarchief van de Hollandse Citadel en/of het fort van Monterey.

5. Relevante bibliografie

- ANTHEUNIS, G., *Charles de Kerchovelaan, Citadelpark*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent*, (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 2), Gent, 2008, p. 18-23.
- ANTHEUNIS, G., *Gent, Oorlogserfgoed in het Citadelpark*, (Erfgoedmemo, nr. 24), Gent, 2006.
- ANTHEUNIS, G., *Militair erfgoed in het Gentse Citadelpark*, in: *Vesting*, Antwerpen, 2006, nr. 3, p. 3-8.
- ANTHEUNIS, G., LALEMAN, M.C. & STEURBAUT, P., *Koning Leopold II-laan 99-103*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 2002-2010*, (Stadsarcheologie, Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 4), Gent, 2010, p. 56-59.
- CHARLES, L. (red.), *Buskruit en Sauerkraut. Oorlogsbronnen in De Zwarte Doos (20ste eeuw)*, Gent, 2007.
- DE MOOR, G., VERMEIRE, S. & ADAMS, R., *Geologie van het Quartair: kaartblad (22) Gent. 1/50,000*, 1999.
- GELAUDE, F., *Gent. Rivierduinen en dekzandruggen*, (Erfgoedmemo, nr. 44), Gent, 2010.
- LALEMAN, M.C., DUPONT, G. & STEURBAUT, P., *Kleurrijk. Wynantz & Gent omstreeks 1820*, Gent, 2015.
- LALEMAN, M.C. & LIEVOIS, D., *Een 17de-eeuws bastion bij de Kortrijkse Poort*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, Gent, 1991, jg. 15 nr. 1, p. 5-33.
- VAN PITTIUS, G., *Description de la nouvelle citadelle de Gand*, Breda, 1843.
- VAN WESEMAEL, M., *Citadelherinneringen*, in: *Ghendtsche Tydinghen*, Gent, 1975, jg. 5, p. 168-178.
- X., *Citadelpark*, in: *Stadsarcheologie*, Gent, 1978, jg. 2 nr. 1, p. 23.
- www.onroenderfgoed.be
- www.dov.vlaanderen.be
- <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/>

Thesaurus

Archeologie: Het bestuderen van overblijfselen en voorwerpen of een ander spoor van menselijk bestaan in het verleden, alsook de bestaansomgeving van de mens, waarvan het behoud en de bestudering bijdragen tot het reconstrueren van de bestaansgeschiedenis van de mensheid en haar relatie tot de natuurlijke omgeving en ten aanzien waarvan opgravingen, ontdekkingen en andere methoden van onderzoek betreffende de mensheid en haar omgeving betekenisvolle bronnen van informatie zijn.

Archeologienota: Document, opgemaakt op basis van een archeologisch vooronderzoek, met administratieve gegevens, een verslag over de resultaten van het onderzoek, een voorstel van beslissing en een plan van aanpak voor de maatregelen die daaruit volgen.

Archeologisch onderzoek: Het gebruik van technieken en methoden waarmee archeologische sites, archeologische zones of delen ervan worden opgespoord en onderzocht met inbegrip van archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen.

Bodem: Het bovenste deel van de aardkorst waarin planten kunnen wortelen, samengesteld uit minerale deeltjes en organisch materiaal, inclusief levende organismen. Een bodem ontstaat uit de verweringsproducten van lokale gesteenten of uit afgezette, losse sedimenten.

Bodemstructuur: aggregatietoestand van organische en minerale deeltjes in een sediment tot grotere aggregaten, bepaald door de soort en intensiteit van de onderlinge verbindingen.

Bureauonderzoek: Bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte bouwkundige of archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, omvattende de aan- of afwezigheid, de aard en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit ervan.

Centrale Archeologische Inventaris: Databank die archeologische vondstlocaties en indicatoren daartoe in het Vlaams Gewest in kaart brengt en de beschikbare informatie bundelt (afkorting: CAI).

Citadellen: Een citadel is een zelfstandig verdedigbaar vestingwerk binnen of nabij een stad met het doel de inwoners van de stad in bedwang te houden of als laatste weerstandspunt na de val van de stad.

Forten: Een fort is een permanente versterking voor troepen, gesloten en naar alle zijden verdedigbaar, vaak omringd door elementen als greppels, grachten en wallen en vaak gebruikt als uitvalsposten in of nabij vijandelijk gebied. Forten hebben een eigen garnizoen, maar geen burgerbevolking. Kleiner en minder zwaar versterkt dan 'vestingen'. Gebruik 'vestingen' voor militaire constructies die groter en zwaarder versterkt zijn dan forten.

Historische studie: Historische studie is de studie van historische bronnen, zoals documenten en historisch kaartmateriaal. Bepaalde relictten kunnen in historische bronnen reeds vermeld zijn en op oude kaarten weergegeven zijn. Dit geeft interessante bijkomende informatie omtrent de vondsten en de bewaringstoestand in die periode.

Stadsomwallingen: Een stadsomwalling is het geheel van verdedigingswerken rondom een stad, nl. grachten, wallen, muren, torens, enz..., bedoeld om de stad te beschermen tegen invallen van buitenaf. Tijdens de eerste stadsontwikkelingen bestonden deze stadsomwallingen uit aarden wallen, later werden deze wallen vervangen door stenen muren.

Stadspoorten: Een stadspoort is een versterkte bouwconstructie in een stadsmuur die toegang geeft tot de stad.

Wallen (morfologische elementen): Een wal (morfologisch element) is een aarden ophoging die (eventueel met begeleidende gracht) de omsluiting vormt van een structuur en verder niet functioneel te duiden is.